

EESTI KARSKUSLIIDU KIRIÕPISTU.

II seeria.

11. õpetuskiri:

Raskestikasvatatavad lapsed.

E. Kadak.

K 15 292

ESTI KÄRSKUSLIIDU KIRIÕPIASTU
=====

Tartus, Gustav-Adolfi t.18, telef.404, pk.86.
Kodune kasvatus ===== Toim.mag.Al.Elango.

II seeria.

11. õpetuskiri:

R A S K É S T I K A S V A T A T A V A D L A P -
S E D.

Koostanud õpetaja E. Kadak.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K15292

1933.

Raskeltkasvatatavad lapsed.

Evald Kadak.

Meile on antud elada ajal, mil kansaegset ühiskonda vapustavad rängad murrangud. Endised ühiselu vormid on kaotamas oma väärtust - otsitakse palavikuliselt uusi. Värsked poliitilised voolud uute töökspidamistega on vallutanud niihästi idas kui läänes miljoneid, kuid näib, et suuresõnalised nõuded uute eluvormide ja parema elukorralduse järele on jooksmas tühja - tagasi endisse maa põhja kisatud ja hukkamõistetud vägivalla ning õiglusetuse maailma. Seepärast kõik suured ühiskondlikud liikumised tunduvad keerlemas nagu mingis nõiaringis, kus tuleb paratamatult jälle alata algusest. Ühtlasi aga hakkab selguma, et inimkonna õnnemaadele viimiseks pole võimaline ei mingi parem ühiskondlik korraldus ainsuüksi, kui puudub sisu, millega uut vormi täita - kui puudub uus inimene. Mida kauemini kõik sarnased tormijooksude tulemused ühiskondlikult võitlusväljal meid rikastavad ei millegagi, seda enam kasvab pettumuste hulk. Kuid seda enam ja seda hoogsamalt kasvab ka nõue - kasvatagem uut ja paremat inimest!

Seepärast näib, et kaasaajal jälle tugevalt ja tõsiselt hakatakse nägema kasvatuses ja kasvatusküsimusis ka ühiskondliku elu edasiviivat tegurit. Ses mõttes pedagoogika on saamas ka igale perekonnale ja kodanikule põhilise tähtsusega küsimuseks.

Küsimus, millega me siin lugupeetavaid lastevanemaid ja teisi lastesõpru lühidalt tahame tutvustada, on moodsas kasvatusteaduses raskemaid ja keerukamaid. Meie teem - raskeltkasvatavad lapsed - osutab sellele juba isegi. Kuid sellisena tundub ta ikkagi väheütlelev ja ebamäärane. Mida või keda siis mõista raskeltkasvatatavuse ja raskeltkasvatavate^{te} all? Teatavasti on ju laste hulk, kelle kasvatamiseks ei jatku harilikudest võtetest ja viisidest - suur ja õige mitmekesine. Nii võiks viia raskeltkasvatatavuse mõiste alla nõrgamõistuslikke, vigaseid, pimedaid, kuttumme, langetõbiseid, kurikalduvuslikke jne. Nagu näeme - õige mitmeilmeline ja kirju kogu. Nad kõik vajavad eri-kasvatust, mille teostamine, võrreldes normaalkasvatusega, on raske. Tuleb aga meeles pidada, et loetletud kehaliste, vaimliste ja kõlbliste puudustega noorte kasvatus harilikult sünnib selleks eriliselt asutatud lastekodudes ja koolides, kus õpetus ja kasvatus toimub sellekohaste paranduskasvatus-

likkude ehk ravipedagoogiliste põhimõtete alusel, eriti selleks ettevalmistatud õpetajate juhtimisel. Nii on loomulik, et meie, kui eeskätt kodusest kasvatuses huvitatud, sellise raskeltkasvatatavate kogu siin kohal oma huvipiirkonnast eraldame ja vaatlusele võtame vaid need, kelle raskeltkasvatatavusega on sunnitud tegelema esma-joones kodu ja harilik kool. Kuid te küsite - kuidas nii? Harilik, normaalkool - siis järelikult ka harilikud lapsed. Lugu pole aga kahjuks siiski mitte nii. Kui palju kuuleme igapäev lastevanemaid kõnelemas: "Minu laps on sõnakuulmatu, jonnakas, laisk, ta on ulakas, valelik ja varastab - ta ei paranda ennast, mul on temaga arvamata palju raskusi ja südamevalu." Kas selliste pahede ja ebavooruste kõrvaldamine polegi raske? - Kas me pole õigustatud kõnelema raskeltkasvatatavatest kodus ja harilikus koolis? Oleme küll.

Asume teemale lähemale. Küsime - milles avaldub siis üksikasjalisemalt raskeltkasvatatavus, mis on erilisteks tunnusteks? Millal on meil tegemist raskeltkasvatatava lapsega ja millal vaid harilikkude laste vigadega? Kui lähemalt vaadelda mitmesuguste vigadega ja pahedega noori, siis selguvad meile peagi mõned erilised jooned, mis on omased kõigile raskeltkasvatatavale,

on n.ö. tüüpilised. Eeskätt - raskeltkasvatatava lapse või noore käitumine (ülalpidamine) erineb suuresti normaallapse ülalpidamisest. Juba varases lapseas märkame, et harilikud ja loomulikud lastevead püsivad raske lapse juures kauemini, kui see vastab meie harilikkudele kogemustele. Esinevad mitmesugused kõrvalekaldumised ja erilise vastupanu kasvatuslikule mõjustusele, mis kõik aegamööda muutub harjumuseks, ehvardab saada n.ö. lapse iseloomuks. Vead ja pahed ei esine üksik- või erandnähetena, vaid nad haaravad lapse kogu olemuse. Sealjuures võivad nad väljenduda väga mitmesugusel kujul: kas kestva kangekaelsuse, ebaotsekohesuse, vale jne. näol. Olgu kuidas on, kuid alati on meil tegemist vigadega, mis oma kestvuse ja esinemise tugevuse poolest keskmisest tunduvalt kõrvale kalduvad. Igatahes on see kõrvalekaldumine vormist hiivõrt suur, et selle kaudu lapse harmooniline arenemine häiritakse ja viiakse hädaohtu. Edasi - tarvitusele võetud harilikud kasvatuslikud võtted ja vahendid ütleavad täiesti üles - laps jääb neist haaramatuks. Otse vastupidi - raskeloomuline laps astub harilikkudele kasvatuslikkudele võtetele vastu aktiivse ja passiivse vastupanuga. Ka see avaldub kangekaelsuses, jonnis, ükskõikses suhtumises, saa-

matukes - on siinkohal ükskõik, tähtis on teadmine, et normaalpedagoogiliste mõjustusviiside väärtus on saanud küsitavaks või on muutunud nulliks.

Nüüd kerkib küsimus, mida siis teha, millised oleksid need imetegevad vahendid, mis meid aitaksid? Sellele küsimule oleks võimata anda lühikest, kõikeharravat vastust. Niisugust retsepti pole olemas. Sest esmajoonel olenevad tarvitataavad kasvatuslikud võtted kuika kasvatatavus üldse lapse isiksusest. Üks on aga kindel: varemstel aegadel kasvatusteaduses valitsenud dressuuri põhimõte, mis eeskätte külgeharjutamises ja äraharjutamises väljenduse leidis, tuleb eriti raskeltkasvatatavate laste kasvatusviisina kõrvale jätta. Moodsaist teadusilma otsinguist sel alal väärivad väljatõstmist eriti kaks voolu: I. Freudi loodud psühhoanalüüs ja Alfred Adleri individuaal psühholoogia. Kuna esimese otsekohesed saavutused kasvatusteaduse alal on võrdlemisi vähe väljapaistvad, siis individuaalpsühholoogia on omandanud tänapäev võrdlemisi väga mõjurikka ja tähtsa seisukoha. Lühidates sõnades on individuaalpsühholoogia põhimõte väljendatud nõudes, et mõjurikas kasvatus olgu ehitatud lapse hinge tundmisele (mis pole iseenesest mingi uus nõue) ja see tundmine lähtugu lap-

se ja ta ümbruse vastastikuse suhte mõistmisest. Viimane pool lauset vihjab tugevasti asja ühiskondlikule küljele, mis on ju ka väga arusaadav: nähakse ju lapses/ tulevast ühiskonna liiget. Lapse arenemine peab sündima nii, et ta suudaks ja oskaks küllaldaselt ning sobivalt talle ühiskonnas osakslangevat kohta ja ülesannet täita. Et seda võida, selleks vajab tulevane ühiskonnaliige terve rea võimeid ja eeldusi. Kehalised eeldused saab laps juba pärivuse ja tervispärase kehalise arenemise kaudu. Hingelised eeldused aga kujunevad kaugelt suuremal määral lapse elamuste ja nendesse elamustesse suhtumise kaudu. Tahame lapsi mõista, siis peame tundma lapse elamusi ja lapse suhtumist läbielatavasse. Siin annab individuaalpsühholoogia väga suure tähtsuse n.n. alaväärsustundele lapse juures. Alfred Adler kirjeldab seda järgmiselt: niipea kui laps hakkab hindama oma suhet välismaailma ja kaasinimestesse, saab talle selgeks tema abituse, iseseisvutus ja olenevus täiskasvanutest - see arusaamine muutub lapse maailmavaate lähtekohaks, n.ö. nurgakiviks - seda tunnet nimetabki Adler alaväärsustundeks. Kuidugi ei tule selle tunde all mõista lapse teatud kindlapiirilist mõtet või tunnet, kuid lapse üldise ülalpidamise kaudu saab meile

tema elamus küllalt mõistetavaks ja selgeks. Et alaväär-
sustundest üle saada, selleks on lapsel alati kaks teed.
Üks neist on isikliku arenemise tee: suuremaks, iseseis-
vamaks ja tugevamaks saamine. Eriti väljendub see lapse
pühdes oma isiksust ümbruse suhtes maksvusele viia. Tei-
ne tee viib aga ühistunde juurde oma perekonnaga, tead-
misele, et laps ei seisa mitte üksi, vaid et ta omab
sõpru, kelle toetusega ta tarvilisel korral võib arves-
tada. Neist kahest teest vastab maksvusele pääsu pühid
palju enam lapse hingeelule - on talle lähedasem. Et
õeldu muutuks meile piltlikumaks, vaatleme mil moel ja
kuidas individuaalpsühholoogia läheneb üksikutele laste
tüüpidele - kuidas ta neid mõistab ja käsitab. (Lige-
malt selle kohta vt: E. Haxbergi teos: Sorgenkinder):

Halb laps.

Algame raskeltkasvatatavate kõige harilikuma ja
üldisema tüübiga, sellega, keda me tavaliselt nimetame
halvaks (üleannetuks, paburaks lapseks, (sakslased ütlevad - das schlimme Kind). Sellise lapse halbust väljen-
dub harilikult mõnesuguses vastolus üldsusega, see täh-
hendab ta kas ei täida või ei mõista tähta nõudeid, mis
inimeste ühiseluks vajalised ja mõõdapäraseimatud. Kes-

kätt sõltub halbuse laps ja teda ümbritseva välisilma vahekorrast. Järelikult - on võimalik, et vastastikuse sobimatuse korral süüdi pole mitte laps, vaid tema ümbuskond. Halbuse tuleb vastolust, vastolu ümbritseva tekitab aga siis, kui ümbus ei vasta lapse tarvidustele. Võtame näite: sagedasti on nii, et perekondades, kel on vaid üks laps, sunnitakse see rahulikult istuma, kuulama ja mitte segama täiskasvanute jutuaajamist, mille vastu aga lapsel puudub igasugune huvi. Sarnast nõudmist suudab täita vaid väga üksiklane ja tuim laps. Viimast siis loetaksegi häiks lapseks; tegelikult on ta aga kaunis nüridapoolne olevus, sest elav laps tahab tegutseda - ja kui talle seda ei võimaldata, siis muretseb ta tegutsemisvõimaluste eest ise: segab hoolimatult täiskasvanute jutule vahele, esitab ebakohaseid küsimusi jne., ilma et tal süüjuures igakord erilist pahatahtlikust oleks. Käsitatakse nüüd laps vait, siis tunneb ta selles oma isikuse haavamist ja reageerib sellele õige väljakutsuval viisil - ta kas hakkab kisen-dama või suurendab äsjakeelatud ülalpidamisviise. Mida peakski ta tegema? Korralikuks saamine ähvardab allajäämisega - seda aga ei luba lapse enesetunne ja uhkus - eriti kui juures on veel külalisi, siis ei suuda laps

kuidagi taganeda. Oleks nüüd vanematel arusaamist sellest, mis sünnib lapses, siis jätaksid nad lapse rahule ja võimaldaksid talle vähemalt häbitu taganemise. Kuid tavaliselt selgub siin, et täiskasvanute prestiiž ja eneseväärtustunne mitte väiksem pole laste omast. Auväärt perekonnaisal tõuseb veri palge ühes jonnaka mõttega: noh, seda ei ole - laps peab sõna kuulma! Isa eneseväärtustunne pörkab teravasti kokku lapse omaga. Lõpeb see võitlus isa võiduga, siis võib kõneleda vaid naiselisest võidust. Arvata, nagu nõustuks järgmisel samasel korral laps olukorraga - oleks ekslik. Ei tohi unustada, et lapse jonn on tingitud tema alaväärsustundest. Kuna lapsel veel pündub eneseusaldus ja enesekindlus, siis kardab ta kaotusi ja just allajäämise kartuse pärast asubki laps võitlusse. Allajäämine selles võitluses omakorda uuesti suurendab alaväärsustunnet. K Et sellest vabaneda, suudab laps küsitava väärtusega aladele, kus vaja vähem julgust ja enes^{se}kindlust, muutub n.ö. halvaks. Iga tegur, mis võib põhjustada lapse alaväärsustunde tõusu, võib muuta ka last halvemaks, pahuramaks. Sagedasti võime märgata, et just kehaliselt nõrgad või vigased lapsed eriti metsikud ja ulakad on, et näidata oma võimisi vaatamata kehalistele puudustele. Proletaarli-

sest miljööst päritud lapse ohjeldamatus on samuti sagedasti tingitud ammetust kodusest ümbrusest, sageli maju ja tänavaid täitvast viletsusest. Halvad on ka üksikud lapsed, kes arvavad, et võitluses täiskasvanutega eriti tugevaid vahendeid tarvitama peavad, samuti kõige nooremad lapsed, kes oma vanemaesaliste vendade-õdede suhted püüavad pääseda maksvusele jne. On võimalik jätkata näidete toomist, mis küllaldaselt illustreeriks ja tõendaks laste muutumist jonnakaks ja pahuraks alaväärsustunde tõttu.

Valelik laps.

Siinkohal on põhjust peatuda täpsiasjal, et vale, eriti aga hädavale, väga sagedasti on tingitud maksvast kasvatussüsteemist, kus õpetaja on õpilaste elu ja töö suhtes kohtumõistja. Lugu on aga nii, et igal pool, kus täiskasvanud esinevad laste suhtes õigus- ja kohtumõistjatena, tekib iseenesest kalduvus ebaotsekohesusse. Kooli ei põhjusta valelikkust ega ebaotsekohesust mitte üksi valjud karistused, vaid ka tarvitusel olev numbritega hindamise süsteem, mis avatleb õpetajat petma. Valju ja n.ö. "kõva käega" õpetajat veetakse harilikult kõige haledamal kombel ninapidi, eriti veel siis, kui ta püüab olla õiglane ja oma kohustusi võtab kohtumõistja kohus-

tustena. Tagajärjeks on, et õpetaja ja õpilase vahetõrje sarnaneb salapolitseiniku ja kuritegija omale. Õpetamise, etteütlemise, ära kirjutamise jne, võtmed ja viisid arenevad ja täienevad alatasa, samuti aga ka nende võtete paljastamise viisid. Mõlema vastaspoole vahel valitseb sügav usaldamatus. Vabatahtlik otsekohesus sarnasel pinnal areneda ega kasvada ei saa. Ühtekuuluvuse tunne kaasõpilastega on enamasti alati tugevam kui tung aususele. Samuti kohtame koolis üht teist ebaotsekohesuse vormi, n.n. heroilist ehk kangelaslikku valet. Toome näite - ütlemet, kogu klass teab mõne õpilase mingisugusest eksimusest koolikorra vastu, kuid keegi ei anna teda välja. Üksikult ülekuulamisest ei tea keegi midagi; karistus määratakse kogu klassile ja see kantakse nurisemata, kuna solidaarsus on hoitud alal. Et klassi ühtekuuluvuse tunne leiab sellise väljenduse, on muidugi halb, kuid see näitab, et kõige kõrgem tunne on ikkagi inimeste ühtekuuluvuse tunne. Muidugi peab laps õppima tundma tõe väärtust. Elu õpetab seda niikuinii. Kõnelemisvõimegi inimeste vahelise läbikäimise vahendina muutuks muidu väärtusetuks. Nagu sport nii ka ühiselu üldse eeldab ja nõuab ausat ja reeglipärast mängu. Suurele osale õpilastele on võimalik seda selgeks teha, toetudes eeskätt

nende oma kogemustele.

Auahne laps.

Üeldakse, auahnus on positiivne nähe. Kuid seda ei ole ta siiski mitte igal tingimusel. Kui kaasinimesed tehakse oma auahnete soovide rahuldamise abinõuks, siis on see juba hukkamõistuvääriline nähe.

Auahne lapse hüüdsõnaks on - kõik või mitte midagi, 100% või 0%-ti! Poolikute saavutustega rahuldub vaid see, kes ei vaja tagajärgi oma isiksuse toeks. Sõnajuures tuleb silmas pidada, et auahnus omane pole mitte ükski elavatele, rahututele, ettetükkijatele ja lõõgi-valmis lastele, vaid ka surutud ja tagasihoidlikkudele. Sagedasi näiteid pakub koolielu: pole auahne õpilane enam mitte parim õpilane, siis muutub ta hoopis halvaks. Ta otsib samas saavutusi ulakustes, laiskuses, vägitükki-des, mille tagajärjeks on närvilikkus, pingulolek ja allamägeminek. Auahned on ka vigased lapsed, eriti aga alul, kus nende vigasus avaldub. Samuti märkame auahnust proletaarsete laste juures. Tingitud on see nende alaväär-sustundest, eriti siis, kui laps kasvab oludes, kus sotsiaalsed erinevused alaliselt ja teravalt tunda annavad.

Auahned on aga harilikult ka auahnete vanemate lapsed. Isa, kel pole läinud korda teostada oma elusihti, soovib, et poeg selle saavutaks. Ja alates kooliskäigu esimesest päevast kihutatakse laps teistega võistleva. Saab nagu iseenesestmõistetavaks nõudeks, et niisugune õpilane oma võimistega alati esimene peab olema. Esimene õpilane alates algkooli klassist lõpetades ülikooliga - nii on vanemate kava. Lapsest saab tüüpiline eeskujulik ja püüdlük õpilane. Õpetajad peavad lugu ta võimistest ja tahtekindlusest, kaasõpilased omavad aukartuse - kuid ei kellelegi meeldi ta eriliselt, ei kellelgi sigine temaga eriliselt sõbralik suhe. Sest koolis ei ütle ta kaasõpilastele ette, ei lase kellelgi ära kirjutada, ei anna "spikkert". Sõbrana on ta igav, sest oskab rääkida vaid koolist ja koolitööst. Tähtsaim päev on talle tunnistuste jagamise päev. On tema tunnistus ka kas või ühe ainsa punktikese võrra halvem teisest, siis on see asjaolu juba talle katastroofiks. Juhtub niisugune katastroof, siis on auahne õpilane roopast väljas. Vanemad avaldavad oma lugupidamatust. Sõprade puudus saab tervalt tuntavaks. Pealegi ei suuda mõni kaasõpilane loobuda lõbust anda langenud suurusele mõni kabjahoop. Ta märkab pilkavaid, kahjurõõmsaid nägusid. Ometi võiks tal

ju minna veel hästi, sest kõnealune on ikkagi veel hää õpilane. Kuid enesekindlus on kadunud, sest sellist huvitavad vaid tippsaavutised - kõik või mitte midagi põhimõtte pääseb maksvusele.

Laisk laps.

Paljud kasvatajad usuvad sündinud laiskusesse. Sündinud laiskvorsti kujutatakse harilikult paksuna, raskepärasena, pikaldasena ja kogu oma olemuses unisena. Ses vaates on nii palju õigust, et rasvunud lastel on tõepoolest vähem kalduvusi liikuvusele ja rabelemisele. Ja ainult niipalju - kogu muu laiskus on väärkasvatuse villi. Paksu last sunnitakse tavaliselt rohkesti liikvele. Lapses tekib aga vastolu ja nii muutub mäng ja liikumine vastikuks ning laps avaldab selle passiivset vastupanu. Nüüd võib juba tõepoolest kõneleda laiskusest. Aegamööda levib laiskus ka vaimlisele tegevusele. Ta püüab oma nõrkusest lüüa isegi profiiti, lastes ennast järjest taga ajada ja sundida ning jõudes sel viisil täiskasvanud oma teenistusse. Algades hommikuse ülestõusmise ja riietumisega ja lõpetades söögiaegade ja magamistamisega - igal pool sama taktika ja sama käitumine.

Teine laiskuse vorm avaldub koolis: mängus elav

ja tegevushimuline laps ei saa hakkama koolitöödega, mõnikord on tegemist vaid mõne üksiku õppeainega. Keskkäti oleneb edu puudus siinkohal huvi puudusest töö vastu. Viimane võib aga olla tingitud vastolust õpetajaga, või ei usalda õpilane oma võimeid antud aine alal. Laps tegutsen innukalt ja rõõmsalt ikka vaid siis, kui ta näeb tagajärgi, kui ta näeb taotletavat sihti. Ses mõttes on piisav ja süstemaatlik töö lapse loomale võõras, kuna töö eesmärk näib liiga kaugena ja kättesaamatuna ja puuduvad kogemused, et ka väike, kuid järjekindel töö edasi ning sihile viib. Puudub enesekindluse ja eneseväärtuse tunne.

Rumal laps.

On ju üldiselt tuntud tõsiasi, et nõrgamõistuslikkus esineb väga mitmesugusel astmel. Alates isiotismiga ja lõpetades kõige kergema-kujuliste debiilidega - teadusliku jaotuse järele. Mõnikord on aga lugu nii, et piiritõmbamine nõrgamõistuslikkuse ja normaalse mõistusega lapse vahel osutub väga raskeks. Paljuid lapsi peetakse nõrgamõistuslikkudeks, kes seda sugugi ei ole. Selle väite tõenduseks on arvurikkad tähelepanekud, kus lapsed, kes oma arenemises ja võimistest omavahelustest taha on

jäänud, sattudes uude ümbrusesse, kus kasvatuslikud ja õpetuslikud võtteid teissugused - imestamisväärt kiiresti jõuavad järele omavanustele ja viimastest varssi erinev oma võimistes hoopiski. Järelikult siin polnud tegemist mitte mingisuguse intelligentsi defektiga, mõistuse puudulikkusega, vaid lapsel puudus eneseusaldus ja julgus. Seepärast on hingeline mõjustamine individuaalpsühholoogilises mõttes igal juhtumisel, kus me kindlad pole, et nõrgamõistuslikkus põhjustatud on orgaaniliselt, täiesti õigustatud. Kuid ka tõeise mõistusliku puudusega lapsele ei tee selline julgustamine ja enesetunde tõstmine mitte halba. Edasi - kõlab imelikult - kuid on tõsiasi, et ka tarkade ja terve mõistusega laste hulgas jämedalt öeldes lollakaid leidub. Sellise rumaluseavaldusega on meil tegemist juhtumeil, kus sellest tehakse abinõu oma kohustuste täitmisest loobumiseks. Wexberg toob selle illustreerimiseks loo sõjaväe arstist (lk. 110), kes nekrutite tervislikul vaatlusel kutsealuste poolt avaldatud haigused ja hädad tühisteks teha püüab, teatades, et temal enesel sama viga olevat - kuni üks nekrut alandlikult teatab, et ta olla lollakas! Sellist naljahammast oleks olnud kerge lüüa ta enese relvadega: oleks ju lootusetu arulagedalt inimeselt oodata sellist

teravmeelsust. Sama maksab ka paljude ja paljude õpilaste kohta koolis - nad on meeleldi valmis omaks võtma seda, mida nende kohta tõendavad õpetajad või vanemad - nad olla keeltes, matemaatikas või üldse andetud. Kui nad seda oleksid, siis ei jatkuks osavust ja hätti oma andetust tuua ettekäändeks ja vabanduseks. Tuleb ikkagi meeles pidada, et kooli õppekava on koostatud nii, et ka vähem andkad õpilased selles edasijõuda võivad. Individuaalpsühholoogiliselt vaadelduna on rumalus vaid üks laiskuse peenemat sorti väljendusviis, sest laiskuse eest tehakse vastutavaks ja karistatakse - midagi aga ei või sündida rumalaga. Pärast selle tuleb aga silmas pidada, et rumalus on ühendatud õige raskepärase julguse kaotusega. Lapse enesetunne peab olema langenud väga madalale, kes ennemini niivõrdi sõpradelt kui ka täiskasvanutelt vastu võtab kaastunde ja põlguseavaldused, kui täidab oma ülesande. Enamasti esineb selline nähe laste juures, kes ühel või teisel põhjusel oma kaasõpilastest maha on jäänud, kas haiguse või mõnel muul põhjusel. Ka lapsed proletaarlisest ringkondadest, kes arusaadavatel põhjustel kooli ilmuvad vähemarenenutena, kui nende majanduslikult jõukamad kaasõpilased - langevad sama hädakuu kätti. Pärast mõningaid ebaõnnestumisi jõuab varssi ümbrus

kui ka laps ise arvamisole, et äga süüli pääs ikka kõik korras ei ole! Läheb meil aga kordaxxkx sellist vildakale pinnale sattunud last tõsta kindlamale alusele - siis võib õige varsti loota julguse ning eneseusalduse, kui ka võimete tõusu. Neist lühidatest ja katkendilistest näidetest jätkub, et näidata mil viisil ja millisel põhimõttel individuaalpsühholoogiline kool püüab lapsele kohaneda ja teda mõista.

Katsume lõpuks teha mõningaid kokkuvõtteid ja leida sihtjooni, mida mõnda siis raskeltkasvatatavate arenemine peaks sündima. Siin ei ole öelda palju. Individuaalpsühholoogiline kasvatusõpetus selgub meile suurel määral n.ö. iseenesest, kui me mõistame lapse hinge. Kes on õppinud ja mõistab lugeda lapse hingest - sellel on kerge teha igakordseid tegelikke järeldusi. Sihid - milliseid peab omale seadma moodne kasvatus on keskätt lapse iseseisvus, julgus, vastutus ja ühistunne. Õieti kuuluvad ju need väärtused kokku - üks on tingitud teisest. Igal juhtumil on liialdamine kasvatamisega lapse arenemisele kahjulik - avaldugu see liialdamine siis valjuses, hellitamises v.m.s. Eriti hellitamine võib juba õige vara imiku eas hädaohtlikuks saada. Märkab laps, et

iga ta kisa ja häämitsuse tagajärjel on ema ilmumine, siis kasutab ta seda juba varsti oma huvides. Emad, kes ei suuda kannatada laste kisa ka siis, kui lapsel midagi vaja pole - kasvatavad lapsed türannideks juba esimesest eluaastast alates. See ei tähenda aga hoolimatuse ja ükskõiksuse õigustamist lapse suhtes - vastupidi - suhtumise põhitooniks jäägu alati sõbralik hääsoovlikkus ja vanakumatu häätujuulisus. Kasvatus iseseisvusele algagu samuti õige varakult. Laste eneste auahnus võimaldab seda hästi. Laps õppigu kõike ise! Võtku see kas või kümme korda enam aega! Alates riietumisega ja lahtiriietumisega, pesemise, uste avamise ja sulgemise - lõpetades oma ajajaotusega ja kasutada oleva raha tarvitamisega. Kus on ähvardamas tõsine hädasoht - nagu linnas tühava liikumine - peab esialgu ka veidi riskeerima, kuid see tasub ennast hiljem.

Kõrval ühistunne peab samuti leidma varakult väljendusvõimalusi. Seepärast on otstarbekohane, et ema kõrval ka teised lähemad inimesed tegutsevad lapsega ja avaldaksid oma hääsoovlikkust, kus kasvab sõpruse ning ühistunne järkjärgult. Sõeljuures on õdede-vendade ja omavanustega kokkupõrked mõõdapääsematud - kuid ka need on vajalised. Nii õpib laps arvostama kaasinimestega ja leid-

ma õiglast keskteed. Ei maksagi vanemal kohtunikuna vahele segada - kui see just laste tervise pärast tarvilik ei ole.

Kohustunde arenemine peab samuti leidma küllaldast tähelepanu - korraarmatus algab väikseist asjust - oma mängutarvete korraldamine jne. annab seks häid võimalusi - eriti teeb lapse seda meeleldi - kui ema algul ta tööst osa võtab. Sääljures ei saa mõõda kiitvaist ja tunnustatavaist märkustest lapse saavutuste puhul. Laitus aga avaldugu õige tagasihoidlikult. Kus võimalik seotagu laitus kaasaskäiva tunnustusega. (Oled suur, võid palju, kuid seekord oled teinud vea.)

Karistamine harilikus mõttes on individuaalpsühholoogilisele koolile põhimõtteliselt võõras, sest iga karistus vähendab julgust ja alandab. Alandusest aga püüab laps üle saada uute jonni ja kangekaelsuse avaldustega. Parema ja otstarbekohasema on laste lapsel tunda ta teo loomulikke ja paratamatuid tagajärgi. Loobub kasvataja sääljures oma moraali pidamisest, siis õpi laps saadud kogemuste ja kahju põhjal ise. Eriti hukkamõistetava aga on karistuse määramine ägedas ja kaalumatus meeleolus - sest sellega käib kaasas jäme lapse iseseisvuse mahasurumine ja alandamine.

Muidugi on tasuandmine lapsele vähem kahjutoov, kuid see peab ikka olema kooskõlas lapse teoga. Kui me loaandmise kinno või mõnele spordivõistlusele seome tunnustusega, et laps "seda ja seda juba suudab" - siis valmistab see lapsele päälle rõõmu veel teadmise, et ta loa on teeninud omal jõul.

Perekonna kui kasvatusliku teguri väärtus ei ole tänapäev mitte enam vastuvaidlematu. Ühiskondlikud ja majanduslikud olud sunnivad sagedasti ema lastetoast mõnesugusele kutsealale. Selle üle võib avaldada kahetsust, kuid me ei saa seda muuta, Kodust sattuvad lapsed lasteaeda ja lastekodudesse. Perekonna kasvatus on muutumas ühiskonnakasvatuseks. Kuid ka sel on oma uued väärtused. Eeskätt õpib laps ennast seal tundma ühiskonna liikmena, mida ei suuda anda parim perekonnakasvatus. Ongi tarvilik, et vanemad õigel ajal ja õigel määral oskaksid oma laste elust tagasi tõmbuda ja noore inimese elust osa võtaksid eeskätt sõbralikkude põlvkonnajärglastena. Kasvatajaist peavad nad muutuma vanemateks sõpradeks. Ja ainult sel viisil võivad vanemad tunda rõõmu oma lastest. Sest lastekasvatus ei ole mitte niipalju mõistuse kui südame asi - ja kes suhtub armastava osavõtuga oma ja kogu rahva laste saatusesse - see ei väärata ka sel väga

libedal teel.

Küsimusi kordamiseks:

1. Millised lapsed on raskeltkasvatatavad ja mida mõista raskeltkasvatatavuse all?
2. Millest tekib alaväärsustunne?
3. Miks mõned lapsed on - a) halvad, b) valelikud, c) auahned, d) laisad ja e) rumalad?
4. Millised on kokkuvõtlikult need üldised sihid ja põhimõtted, mida taotleb ja millele rajaneb raskeltkasvatatavate laste kasvatus?

=====